

KUR'AN'DA "ASHÂB-I UHDÛD" KISSASI

-Dünden Bugüne Görsel Sadizm / Şiddetin Seyredilmesi-

Doç. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU*

ÖZET

Kur'an tarihten sunduğu bir kesitte "Ashâb-ı Uhdûd" adı verilen bir topluluğun, şiddet uyguladıkları insanları, bu şiddet esnasında bilfiil seyretme tavrı içerisine girdiklerini anlatır. Günümüzde şiddeti seyretmek her zaman ve her yaşta insan için çok kolay elde edilen bir imkân haline gelmiştir. Bu imkânı fırsat bilen kitleler de yoğun bir şekilde kendilerine sunulan şiddeti seyretme tavrı içerisine girmişlerdir. İnsanları, özellikle de Müslümanların şiddeti seyretme karşısındaki bugünkü tavırlarını "Ashâb-ı Uhdûd" kıssasında verilmek istenen mesajlar açısından değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Şiddeti seyretme, "Ashab-ı Uhdûd", Kur'an, ahlâk.

THE PARABLE OF "DITCH DIGGERS (ASHAB-I UHDUD)" IN QUR'AN ABSTRACT

The Qur'an, in a profile from history, describes a community called "ditch diggers (ashab-ı uhdud)" the members of which adopted the attitude of looking on the people when they threw into the ditches and persecuted. Today, looking on (or ignoring) the violence has been something with which everybody run across everywhere. These being the reality, a large number of people seem to be adapted to looking on violence they come upon around themselves. In this study, the attitude of looking on the violence, especially with regard to Muslim people, is considered in connection with the messages given in the parable of "ditch diggers (ashab-ı uhdud)" in Qur'an.

Key Words: Looking on the violence, Qur'an, morals

Giriş

İnsan, saldırganlıktan zevk alabilen bir varlıktır. Bu yıkma zevki, kaynağını insanın eğilimlerinden alır.¹ Şiddet ve saldırganlıktan haz alma olgusu, şiddetin seyredilmesinde de mevcuttur. Günümüzde özellikle gelişen iletişim araçlarıyla görsel ve işitsel olarak hem gerçek hayattan sunulan kesitlerle, hem de sinema filmleri, televizyon dizileri gibi kurgusal şiddet sahneleriyle insanlar şiddeti izleme imkânı bulmaktadırlar. Tarih boyunca da insanlar farklı ortamlarda şiddeti izleyebilecek koşullar oluşturmuşlardır.

Kur'an tarihten sunduğu bir kesitte "Ashâb-ı Uhdûd" adı verilen bir topluluğun, şiddet uyguladıkları insanları, bu şiddet esnasında bilfiil seyretme

* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. E-posta: akasapoglu@inonu.edu.tr

1 Aleksander Mitscherlich, *Barış Düşüncesi ve Saldırganlık*, Çev. Hüseyin Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 89; Alparslan Usal, Zeynep Aslan, *Davranış Bilimleri*, Barış Yayınları, İzmir, 1995, s. 241.

tavrı içerisine girdiklerini anlatır. Araştırmamızda "Ashâb-ı Uhdûd" denilen topluluğun tutum ve davranışları çerçevesinde şiddeti seyretme konusunda Kur'an'ın yaklaşımını izah etmeye çalışacağız.

Günümüzde şiddeti seyretmek her zaman ve her yaşta insan için çok kolay elde edilen bir imkân haline gelmiştir. Bu imkânı fırsat bilen kitleler de yoğun bir şekilde kendilerine sunulan şiddeti seyretme tavrı içerisine girmişlerdir. İnsanları, özellikle de Müslümanların şiddeti seyretme karşısındaki bugünkü tavrlarını "Ashâb-ı Uhdûd" kıssasında verilmek istenen mesajlar açısından değerlendireceğiz.

Şiddeti Seyretmenin Psiko-sosyal Temelleri

Ortaçağ Avrupa'sında insanlar giyotinle idamları ya da insanların yakılışlarını bir tören havasında haz duyarak, zevk çılgınlıkları atarak izlemişlerdir. Romalıfâr, gladyatörlerin birbirlerini öldürmelerini ya da insanların aslanlar tarafından parçalanmalarını coşku içerisinde seyretmişlerdir.

Bugün İspanya'da boğaların can çekişerek ölmeleri törensel etkinliklerle izlenmektedir. İspanya, ölümün ulusal seyir olduğu bir ülkedir. Görünürde şiddet içeren ve boğa güreşi denen bu karmaşık ritüel, insan aktörlerin bir hayvanın ölümünü hazırladıkları ve kendilerinin de hayvanın saldırısının kurbanı olabilecekleri seyirlik bir olaydır. Dışarıdan bakan birisi için boğa güreşinin en açık yanı, onaylayan bir kitlenin gözleri önünde birtakım erkeklerin büyük bir hayvanı ağır ağır zayıf düşürmeleri, yaralamaları ve öldürmeleridir. Fiziksel zarar vermeye, kasıtlı bir şekilde kan akıtılmasına ve öldürmeye tanık olmanın dolaysızlığı boğa güreşine "şiddet olayı" kimliğini verir.² Şiddeti seyretmenin zevke dönüştüğü ortamlardan birisi de hayvanların -köpek, horozdövüştürüldüğü yerlerdir. Hatta sokakta dövüşen iki insanı, ayırmak yerine, durup heyecanla seyredenler vardır.

Şiddet ve saldırganlık yeni bir gösteri ögesi değildir. Yunan trajedilerinden bu yana çok sayıda eser şiddet ögesi içermektedir. Eskiden şiddet ögesi trajik bir form içerisinde verilirken, günümüzde iletişim araçları şiddeti günlük olağan hayatın akışı içerisinde sunarak, onu adeta normal bir yaşam biçimine dönüştürmüştür.³

Şiddet, iletişim araçları sayesinde önceki çağlardan farklı görünümlere bürünmüştür. Yazı, ses ve görüntü eksenli kurgularla yansıtılır olmuştur. Günümüzdeki şiddetin en belirgin yanı, medya ile yoğun işbirliği içerisinde ve akıl

2 Garry Marvin, "İspanyol Boğa Güreşinde Şeref Haysiyet ve Şiddet Sorunu", Çev: Dilek Hattatoglu, *Antropolojik Açıdan Şiddet*, Haz: David Riches, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 148-150.

3 Acar Batlaş, "Televizyonun Gücü ve Televizyonda Şiddet Ögesinin Çocuklara Gençlere Topluma Yansıması", *Alle ve Çocuk*, sayı: 6, 1987, s. 8

almaz bir biçimde çoğalan şiddet araçları ile yürütülüyor olmasıdır.⁴ Medyatik şiddetin kitleler üzerinde etkili olduğu bir gerçektir. Günümüzde şiddet çocuklara bile denetimsiz bir şekilde izletilmekte, çocuklar şiddet unsuru içeren programlara doğrudan ulaşabilmektedirler. Televizyonlarda şiddet görsel ve işitsel olarak; silahlı çatışma, trafik kazası, çarpışan taşıtlar, kan, ceset, yaralı ve acı çeken insan görüntüsü, taş ve sopayla vurma, patlayan bombalar vs. ile sunulmaktadır. "Reality-Show"larda⁵ kanlı sahneler, her facianın en ince ayrıntıları açık bir şekilde gösterilmektedir. Haber programlarında bile şiddet vardır. Haberler, söyledikleriyle, gizledikleriyle, hatta yorumlarıyla şiddeti beslerler. Şiddet üreten reklâmlar dahi vardır. Şiddet içeriği açısından yazılı medya da televizyonla yarışmaktadır.

Televizyon şiddet transferi yapmakla kalmamakta bunu aynı zamanda üretmektedir. Örneğin bir taş atma, yaralama, öldürme sahnesini defalarca gösterebilmekte ya da ağır çekimle uzatabilmektedir. Yaşanan bir şiddet olayı ekrana gelmeden önce en kanlı, can alıcı görüntüleri seçilmekte, büyük bir müjde verir gibi saatlerce, bazen günlerce tekrar tekrar gösterilmektedir. Filimler⁶ ve diziler aracılığıyla üretilen şiddet haberlerle aynı yoğunluktadır. Toplumda her yaş gurubundan insan bu şiddeti tüketmektedir. Şiddet sanki tapınılan, kutsanan bir olgu haline gelmektedir.

Yapılan araştırmalar televizyonlardaki şiddet ve saldırganlık içeren programların ciddi bir orana sahip bulunduğunu ortaya koymaktadır. Birçok televizyon filminde saldırganca davranma, şiddeti kullanma bir yaşam biçimi olarak sunulmaktadır. Son yıllarda, insanları tekdüze günlük yaşamın dışına çıkarmak isteyen, onlar üzerinde şok yaratmak isteyen film yapımcıları öldürme, yakma, yıkma, yok etme gibi şiddet ve saldırganlık öğeleri ağırlık ve yoğunluk gösteren ürünler ortaya koymuşlardır. Çocukların seyrettiği çizgi filmlerde bile, şiddet teması giderek artan bir sıklıkta işlenmektedir.⁷

- 4 Mustafa Ruhi Şirin, *Gösteri Çağı Çocukları*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 106; Süreyya Çakır, "Medya ve Şiddet", *Doğu Batı*, sayı: 43, 2007, s. 161.
- 5 Otantik olarak bazı olayları yerinde görüntüleyemeyen haberciler, izleyicilerine, canlandırma tekniklerini kullanarak haberleri canlandırma yöntemiyle sunmaya çalışırlar. Reality Showlarda insan hayatının doğallığı dışına çıkılarak vahşet yeniden kurgulanmak suretiyle görüntülenir. Reality Showlarda şiddetin pornografikleştirilmesi, bilinç körelmesini daha da hızlandırır. (Şirin, s. 108-109)
- 6 Japon filmlerinde şiddet o derecededir ki, örneğin jakuza janrlarında, her şey öldürme uğruna sürüyor gibidir. Japon yönetmenler, mermi yağmuru altında infilak eden gövde görüntülerini ağır çekimde canlandırmışlar, makyaj ve özel efektlerin oldukça korkunç şekillerini geliştirmişlerdir. (Brian Moeran, "Şiddetin Güzelliği: Japon Sinemasında Jidaigeki Yakuza ve "Çıplaklı" Filmler", *Antropolojik Açından Şiddet*, Çev: Dilek Hattatoğlu, Haz: David Riches, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 135)
- 7 Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel ve diğerleri, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 394; Özcan Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 127; Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 210; Nursen Adak, "Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet", *Billig*, sayı: 30, s. 31; Neslim Güvenderer Doksat, *Anababaca*, Markiz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 179.

Medya, insanları şiddet dolu bir dünyanın içerisine çekmektedir. Günümüzde televizyonlar insanlara şiddet dolu bir dünya sunmaktadır. Bu gösteri dünyasında şiddet, seyirlik bir malzeme olarak pazarlanmaktadır. Medyada şiddet bir araç olarak kullanılmaktadır. Neredeyse içerisinde şiddetin bulunmadığı bir haberin haber olarak nitelendirilmediği bir duruma gelinmiştir. İletişim araçları yaşamlarını sürdürebilmek için heyecan verici olaylara ihtiyaç duyarlar. Bu açıdan bakıldığında şiddet onların hayatı önem taşıyan gıdaları gibidir. Sıradan ve alışılmış şiddet yerine olağan üstü, vahşi ve kanlı olanlarını tercih ederler.⁸

İkiz kulelerin tekrara varan yıkım görüntüleri televizyonun eş zamanlılığının ve Saddam'ın tekrar tekrar ekrana gelen idam görüntüleri ise gösteri kültürünün zaferine dönüşmüş bulunmaktadır. Hızla akan ve birbiri ardına tekrarlanan temsili sunuşla aynı görüntü, bir anlık olay, heyecan uyandırıcı bir şekilde, hız eşliğinde süreklilik arz eden hareketli bir gösteri formatında sunulurken televizyon görüntüleri katliamların seyrine dönüşmektedir.⁹

Sinema daha çok seyirci çekebilmek için özellikle şiddet konulu filmlerle insanlar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Ticarî kaygılar, sinema yapımcılarını daha çok şiddet içeren filmler yapmaya sevk etmiştir. Neredeyse hemen her filmin -istisnalar hariç- hiç olmadık bir anında adam kesilen, dövülen, kavga edilen ya da şiddetin herhangi bir şeklini yansıtan sahne çıkabilmektedir.¹⁰

Medya, yansıtmanın ötesinde şiddeti onaylamakta ve çoğaltmaktadır. İnsanlar edilgen bir şekilde televizyon karşısında şiddeti tüketmektedirler.¹¹ Çağımızda, başta televizyon olmak üzere, medyanın şiddeti üreten ve seyirciler açısından şiddeti bir tüketim malzemesi haline getiren işlev edindiğini söyleyebiliriz. Şiddet içeren programlar televizyon kanalları tarafından bir kazanç kapısı olarak görülmektedir. Bu programlar kazanç getirmeye, kitleler de bunların müşterisi olmaya devam ettiği müddetçe var olacaklardır.

Şiddet konulu televizyon programlarında izleyicilerin ilgisini çeken yan, şiddetin çıplak olarak sunulması, bilinç dışında bunu onaylatan içgüdülerin doyurulmasıdır. Şiddet içeren programlar yayınlayan televizyon kanalları, bu duruma, insanların şiddetten hoşlanıyor olmalarını, biriken streslerini bu tür görüntüleri izlemek suretiyle attıklarını, toplumsal yaşam biçimlerinde şid-

8 Refia Palabıyıkçıoğlu, "Medya ve Şiddet", *Kriz Dergisi*, sayı: 5 (2), 1997, s. 123; Meral Uysal, "Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu", 20-21 Mayıs, 2006, Ankara, s. 122; Yves Michaud, *Şiddet*, Çev. Cem Muhtaroglu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 54; Veçdi Bilgin, *Sosyal Çözülme ve Din*, Etüt Yayınları, Samsun, 1997, s. 126.

9 Çakır, s. 173.

10 Hüseyin Peker, *Çocuk ve Suç*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 72; Bünyamin Çetinkaya, *Ruhsal Açından Sağlıklı Alle Sağlıklı Çocuk*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 44.

11 Kemal Sayar, *Ruh Hali*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 73; Ahu Kaskun, Selen Öztunç, *Çocuk Televizyon ve Şiddet*, <http://ilef.ankara.edu.tr/ld/yazicidostu.php?yad=799>

detin çok iyi bir eğlence olduğunu, bunun psikolojik bir ihtiyacı karşıladığını gerekçe göstermektedirler.¹²

İnsanlar, medya karşısında "medya transı" denilen bir hal yaşarlar. Medya transı, görüntü ile gerçeklik arasındaki kısa devreyle açıklanır. Bu kısa devre, şiddete tapınmanın toplumun bütün kesimlerine yayılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Şiddet, vahşet ve katliam görüntüleri kitle eğlencesine dönüşmektedir. Şiddet içeren televizyon filmlerini insanlar zevkli ve eğlenceli bulmaktadırlar. Televizyonun temel felsefesinden ileri gelen, görsellikle eğlendirme, dizi ve sinema filmlerindeki şiddetin zevk vermesi örgüsünü haberlerde de devam ettirir. Haber bültenlerinde şiddet unsurlarıyla karşılaşan birey, bunları zevk duyarak izler. Filmlerdeki şiddet sahnelerini haz duyarak seyrederek. Şiddeti pornografikleştiren televizyon ekranından kan ve yıkım eksik olmaz. Dehşet saçan ekranlardaki şiddet sunumları, bir boşalma aracına dönüşür. Televizyonda sergilenen şiddet sahnelerinin sürekli olarak izlenmesi, bu tür şiddet eylemlerinin zamanla bir tür haz aracı –tıpkı cinsel haz gibi- yerine geçmesine sebep olur. Sadizm yani şiddetten zevk alma türünden sapkınlıklar ortaya çıkabilir. Sürekli seyredilen şiddet, bir süre sonra alışkanlık yapmaya, bir tür eğlenceye dönüşmeye başlar. Günümüzde çocukların ve gençlerin şiddet içerikli televizyon programlarını izlemekten almış oldukları haz, yetişkinleri ve eğitimcileri kaygılandırmaktadır.¹³

İletişim araçlarındaki şiddet yayınları, şiddeti ve şiddet kurbanı olmayı meşrulaştırmaktadır. Bu meşrulaştırma yoluyla bilinç devşirilmektedir. Reytting uğruna dizi filmlerde ifşa edilen şiddet, şiddet unsuruyla bezeli haber bültenleri, tirajı yüksek gazetelerin ön plana çıkarttıkları şiddet türünden haberler konuyu popüler hale getirmektedir. Bu durum özellikle yetişmekte olan neslin, "Bu böyle oluyormuş!" düşüncesine kapılarak, şiddeti normal görmeye başlamasına sebep olur.¹⁴

Şiddet izleyicilerinin saldırgan davranışlar ve bu davranışların kurbanlarda yarattığı sonuçlara ilişkin duygusal tepkileri azalır. Çünkü şiddet görüntü-

12 Fahri Tümkân, "Televizyondaki Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi", KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Dergisi, sayı: 1, 2007, s. 69; Erdal Atabek, *Çocuklar Büyükler ve Tavşanlar*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 144.

13 Haluk Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 167; Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 246; Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 226; Z. Bengi Semerci, *Ergen Ruh Sağlığı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 165; Hüseyin Tobi, "Televizyon Şiddet ve Çocuklarımız", *Sızıntı*, sayı: 259, 2000; Medicana Genel Sağlık Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1992, X/84; Şule Yazgan, Yankı Yazgan, *Çocuğunuz Sizden Ne Bekliyor*, Kapital Kitapları, İstanbul, 2007, s. 194; Tümkân, s. 75; Şirin, s. 108; Çakır, s. 167.

14 Müjde Ker Dincer, Özgür Yılmazkol, "Televizyon: Çocuklara "Gerçek Hayat"ı Şiddetle Öğreten "Çağdaş Masal Anlatıcısı", *Çocuk ve Medya*, Editör: Selda İçin Akçalı, Ebabil Yayınları, Ankara, 2007, s. 197; Ercan Nar, *Ergenlik Çağındaki Çocukları Anlama Psikolojisi*, Babıal Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2006, s. 78.

leri olağanlaşarak ve kanıksanarak, sanki gerçek değillermiş gibi algılanırlar. Zaten görüntüler hiçbir zaman gerçeğin yerini tutmazlar. Kişi gerçek hayattaki şiddete de artık tepki göstermemeye ya da çok az tepki vermeye başlar.

Şiddet içeren televizyon programları, izleyenlerde, bilişsel duygulanım ve davranışsal süreçlerde olumsuz değişikliklere neden olmakta ve neticede izleyenlerde gerçek hayatta yaşanan olaylara karşı duyarsızlaşmaya yol açmaktadır. Araştırmacılar, şiddet içeren davranışların seyredilmesine bağlı olarak insanların şiddete karşı giderek duyarsız hale geleceklerini savunmaktadır. Medyadaki şiddetin, en azından şiddetin kanıksanması şeklinde bir etkiye yol açtığını belirtmektedirler. Seyredilen şiddet içerikli sahnelerin, insanda ilk başta şiddete karşı olumsuz duygular uyandırdığı bir gerçektir. Ama insan bu sahneleri izlemeye devam ettikçe, zamanla duyarsızlık göstermeye başlamaktadır.¹⁵

Şiddet sahneleri içeren video oyunları oynayan çocuklar, gerçek yaşamda saldırgan davranmanın sonuçlarına karşı duyarsızlaşabilmektedirler. Şiddet içerikli oyunlar, gençleri saldırgan tepkilerde bulunmaya sevk edebilmekte, onları şiddet uyarılarına karşı hissizleştirebilmektedir.¹⁶

Şiddet görüntüleri, şiddetin olduğundan daha zararsız olarak algılanmasına, neticede kanıksanmasına katkıda bulunur; duygusal tepkileri kütleştirir, olağan dışı görüntüleri bile olağan karşılama eğilimi ortaya çıkarır. Bu görüntüler olağanlaşarak, yumuşatılarak sanki gerçek değillermiş gibi algılanır.¹⁷

Günümüzde medyatik şiddetin kısa zaman aralıklarında oldukça sık tekrar edilmesi insanları şiddeti kanıksamaya götürmektedir. Medyadaki şiddetin izleyiciler üzerindeki en belirgin etkilerinden birisi, saldırganlık ve şiddetin normalize edilmesine katkıda bulunmasıdır. Bilişsel duyarsızlaşma, saldırganlığı daha kabul edilebilir bir olguya dönüştürür. Medyada sürekli olarak izlenen şiddet içerikli görüntüler, saldırgan davranışa karşı duygusal tepkiyi azaltır; gerçek yaşamdaki şiddete karşı kayıtsızlığa neden olur. Kişi şiddete, saldırganlığa, ölüme, acıya karşı duyarsızlaşmaya, tepkisizleşmeye, adeta bağışıklık kazanmaya başlar. Şiddet içeren görüntü ve ifadeler insanlara normal gelmeye, kabul görmeye başlar. Şiddete maruz kalan, acı çeken insanlarla empati kurabilme yeteneklerini kaybederler. Örneğin, oğlu ölümle pençelesen ba-

15 Ünal Ayrancı, Nedim Köşgeroğlu, Yasemin Günay, "Televizyonda Çocukların En Çok Seyrettikleri Saatlerde Gösterilen Filmlerdeki Şiddet Düzeyi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, sayı: 5, 2004, s. 134; Semai Tuzcuoğlu, Necla Tuzcuoğlu, *Davranış Bozukluğu Gösteren Çocukları Tanıma ve Anlama*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 266; Palabıykoğlu, s. 124; Adak, s. 32; Semerci, s. 164.

16 Michael A. Hogg, Graham M. Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, Çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez, Ütopya Yayınları, Ankara, 2007, s. 510; Ayşe Onursal, *Nbr Gençlik*, Ebabel Yayınları, Ankara, 2006, s. 53.

17 Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Anne ve Çocuk*, Özgür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 99; Michaud, s. 57.

banın yüzündeki anlamı yüreklerinde duyamazlar ya da çocuk denecek yaşta kızı tecavüze uğramış bir annenin utancını yorumlamaya imkân bulamazlar.

Şiddet unsurunun iletişim araçları vasıtasıyla bu derece sık ve yoğun bir şekilde yansıtılması, insanların bunlara sürekli tanık olmaları, şiddeti günlük hayatın doğal bir parçası durumuna getirir. Böylece şiddeti kanıksayan insanlar için, birilerinin ölmüş olmaları, şiddete maruz kalmaları çok az etkilenilen ya da hiç etkilenilmeyen bir olay halini alır. Bu şekilde, bir insanın "biricikliği", "değeri", onun yetişmesi için verilen emekler, bir insan olması gibi hususlar düşünülmez ve algılanmaz hale gelir.¹⁸

Şiddet içerikli filmlerin seyredilmesi, insanlardaki sevgi, acıma, merhamet etme, canlılara karşı saygılı olma, başkalarına zarar vermeme gibi değerleri köreltip bozar. Şiddet filmlerini seyredenler, bu filmlerdeki şiddet mağdurlarını ve vahşet kurbanlarını "acınası zavallılar" olarak düşünebilirler. Şiddet programları, bunları izleyenlerin insan hayatına verdiği değeri azaltır, aşındırır. Televizyonda saldırgan davranışların seyredilmesi, insanların şiddetin başkaları üzerinde açtığı acılara duyarsız hale gelmesine sebep olur. Andison ve Haroldon'un yaptığı bir araştırmaya göre, sürekli şiddet programı seyreden kimselerin merhamet duygusunu yavaş yavaş kaybettikleri, asabi tavırları normal bir davranış gibi görmeye başladıkları ortaya çıkmıştır.¹⁹

İletişim vasıtaları aracılığıyla kitlelere sunulan şiddet, gündelik hayatta çoğu zaman "uyur" vaziyetteki şiddeti uyandırır. Edinilmiş saldırgan alışkanlıklar, medyada yayınlanan şiddet içerikli sahneleri gördükçe pekişebilir. Saldırgan imgeler, eyleme geçme öncesi gerekli süreç olan uyarılmayı sağlar. Uyarılmışlık hali de saldırgan davranma olasılığını artırır. Şiddet yönünden yapılan yoğun uyarılar saldırgan tutum ve davranışları güçlendirebilir. Medyada hayal gücüne dayalı olarak abartılmış şiddet sahneleri insanda var olan saldırganlık içgüdüsüne toplumsal bir boyut ve yeni modeller kazandırabilir.²⁰

Medyada sürekli olarak izlenen şiddet içerikli görüntüler, insan zihnine saldırgan imgeler gönderir. Bu görüntüleri izleyenler, kızgınlık, öfke, kin, nefret, hiddet, intikam gibi duyguları daha sık ve yoğun bir şekilde hissetmeye, yaşamaya ve eyleme dönüştürmeye başlarlar. Fanatizme yatkınlık gösterirler, vahşeti severler, heyecanı şiddette yaşamayı alışkanlık edinirler. Şiddeti seyrederek yetişenler, onu daha kolay meşrulaştırırlar.

18 Batlaş, s. 11.

19 Ali Dönmez, "Televizyon ve Saldırganlık", *A. Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı: 1-2, 1988, s. 25; İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 85; Çetin Özbey, *Çocuk Sorunlarına Yapıcı Çözümler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 185; Yunus Çetin, *Televizyonda Şiddet Unsuru ve Çocuklar*, <http://www.sizintli.com.tr/konular.php?KONUID=3836>; Kulaksızoğlu, s. 211.

20 Zuhâl Batlaş, *Sağlık Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 252; Dönmez, s. 45; Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s. 246; Ker Dincer, Yılmazkol, s. 196.

Psikologların çoğunluğu, televizyondaki şiddetin, bireylerde saldırganlık eğilimini artırdığına inanmaktadır. Araştırmalar genel olarak, şiddet ve saldırganlığı gözleminin saldırgan davranışları artırdığını göstermektedir. Bu görüşü savunanlara göre, şiddet içerikli programlar, bireylerde saldırganlık duygularını tahrik ederler. İnsan televizyondan bir şeyler öğrenebildiğine göre, saldırgan davranışlar da öğrenebilir.²¹

Filmlerdeki ve televizyondaki şiddetin insanları etkilemelerinin sonuçlarından birisi, kişilik üzerindeki ahlâki kontrolün kaybolmasıdır. Saldırgan davranış ve eylemleri izleyenleri saldırganlık ve şiddete karşı kişiliklerindeki engelleyici mekanizma zayıflayabilmektedir.

Seyredilen şiddet eylemleri, özellikle saldırganlığa meyilli insanlarda dürtüsel kontrolü zayıflatır. Şiddet içerikli filmlerin yoğun bir şekilde seyredilmesine, ahlâk ve değer kaybına sebep olabilen bir kişilik problemi olarak bakılabilir. Saldırganlık dürtüsünü kontrol etmeyi zorlaştıran şiddet görüntüleri, saldırgan davranışları güdüleyebilir. Kanlı video oyunlarına harcanan zaman arttıkça, çocuğun toplum yanlısı davranma olasılığının azalacağı sonucuna varılmıştır.²²

Televizyonda yoğun bir şekilde seyredilen şiddetin önemli sonuçlarından birisi, insanlarda "dünyanın güvensiz, korkutucu bir yer olduğuna" ilişkin "kültürlenme" yaratmasıdır. Sürekli şiddet haberlerini okuyup izlemek, insanda dünyaya karşı olumsuz ve karamsar bakış açısını pekiştirir. Şiddet haberlerinin sık tekrarlanması, hassas mizaçlı kimselerde "tüm dünyanın mahvolduğu" gibi kötümser bir duygulanıma neden olur. Dünyada pek çok kötü insanın var olduğu, kötülüğe karşı kendini korumak için mutlaka şiddete başvurma zorunluluğu bulunduğu gibi düşüncelere yol açar.²³

Televizyon bağımlıları, yaşadıkları dünyayı, "kaba ve korkunç" olarak betimler, "kötü dünya sendromu" içine çekilirler. Televizyonda izledikleri şiddetin etkisi altında kalan insanlar, güvenilir ve korunaklı ortamlarda yaşayan insanların başlarına gelen şiddet olaylarını içselleştirerek, er ya da geç kendilerinin de benzer durumlarla karşılaşacakları endişesi içerisinde, sosyal paranoya geliştirirler.²⁴

21 J. L. Freedman ve diğerleri, *Sosyal Psikoloji*, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 291; Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, Çev. Hüsnü Arıcı ve diğerleri, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, Ankara, 1995, s. 71; Turgut Göksu, *Sosyal Psikoloji*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 84; Dönmez, s. 48.

22 Haluk Yavuzer, *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 76; Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 167; Semerci, s. 165; Hogg, Vaughan, s. 510; Şule Yazgan, Yankı Yazgan, s. 194.

23 Dönmez, s. 38-39; Ayrancı, Köşgeroğlu, Günay, s. 134-135; Palabıykoğlu, s. 124; Sayar, s. 72.

24 Ker Dincer, Yılmazkol, s. 197.

Şiddeti Seyreden Bir Toplum Örneği: "Ashâb-ı Uhdûd"

Kur'an'da şiddetin seyredilmesini konu alan bir pasaj "Ashâb-ı Uhdûd" kıssası adını taşır. "Ashâb-ı Uhdûd" yani "hendeğin adamları", anlatılan kıssada şiddeti uygulayan ve uyguladığı şiddeti seyreden topluluğun adıdır. Kur'an, "Ashâb-ı Uhdûd"un sergilemiş olduğu "şiddeti seyretme davranışı"nın ahlâkî, insanî ve ilâhî değerler açısından olumsuz bir tutum olarak değerlendirmiştir:

*"Kahroldu o hendeğin adamları. O yakıt doldurulup tutuşturulmuş ateş (hendeğinin adamları!) Onlar o ateş hendeğinin başında oturmuşlardı. Onlar müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı. Müminler sırf aziz, övgüye lâyık olan Allah'a inandıkları için o zalimler onlardan öç aldılar."*²⁵

Âyette "kutile" kelimesiyle tavsif edilen "Ashâb-ı Uhdûd" böylece lanetlenmiş, ilâhî rahmetten dışlanmış, Allah'ın kahrına uğramış, azabına layık olmuşlardır. Burada "Ashâb-ı Uhdûd" un ilâhî rahmetten uzak olmasına, helâk olmasına dair bir beddua da söz konusudur.²⁶

"Uhdûd", iki manaya gelir. Birisi yerde meydana gelen büyük yarık, uzun hendektir. Diğeri ise, kamçı ile dövülen kişinin vücudunda meydana gelen, yol yol kan oturarak oluşan izlerdir. Dövülen insanın vücudunda hendek yarıkları gibi izlerin oluşması halinde "tehaddede lahmehû" denir. Âyette alev alev yükselen ateşten ve inkârcı zalim bir topluluğun Allah'a dosdoğru iman eden müminleri imanlarından vazgeçirmek istemelerinden ve inanma eğiliminde olanlara gözdağı vermelerinden söz edilmektedir. Bu durum dikkate alınacak olursa, inkârcıların öncelikle müminlerin bedenlerinde derin izler bırakan işkenceler yaptıkları, bununla istedikleri sonucu alamadıklarında ise, ateş dolu yarığa atıp yaktıkları söylenebilir.²⁷

25 Bürûc, 85/4-8.

26 Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XIX/189, 193; İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'anî'l-Azim*, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut, 1997, IV/526; Abdurrahman İbn Nâsir es-Sa'dî, *Teyşîru'l-Kerîmî'r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmî'l-Mennân*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 849; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, Çev. Mustafa Altinkaya ve diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, I/277; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Sa'fvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., III/541; Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, VII/79; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., VIII/5690; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlîst ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, VIII/4003.

27 Fahrreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâ't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1997, XI/110; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, V/519; Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, VI/341; İbn Kesir, IV/526; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâilcu't-Te'vil*, Dâru'n-Nefâs, Beyrut, 1996, 505; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II/584; Muhammed Cemâluddin el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, Dâru İhyâ't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1994, VII/295; es-Sâbûnî, III/541; Yazır, VIII/5690; Bilmen, VIII/4003; Celal Yıldırım, *İlmî'n İşığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir, tsz., XIII/6692.

Kur'an'da "Ashâb-ı Uhdûd"un kimler olduğu hakkındaki ifadeler mücmeldir. Âyette anlatılan olayın ne zaman ve nerede meydana geldiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Kur'anda "Ashâb-ı Uhdûd"un sadece özellikleri, tutum ve davranışları hakkında bilgi verilmiştir. Kıssa hakkında yapılan çok sayıda rivayetin muteber olmadığı ileri sürülmüştür. Bununla birlikte tefsirlerde âyetlerdeki mücmelliği teybin / tafsil gayesiyle birçok rivayet aktarılmıştır. Bu tür rivayetler, böyle olayların insanlık tarihi boyunca birçok kez meydana geldiği hakkında fikir vermektedir.²⁸

Kralın birisinin bir büyücüsü varmış. Yaşı ilerleyen büyücü, kraldan kendisine bir çocuk göndermesini ve ona büyü öğretip yetiştireceğini söylemiş. Kralın gönderdiği çocuk büyü öğrenmeye başlamış. Çocuğun gidiş geliş yolu üzerinde bir rahip varmış. Bir gün rahibin yanına giden çocuk onun sözlerinden çok etkilenmiş. Günün birinde insanların yolu üzerine geçit vermeyen bir canavar çıkmış. O sırada orada bulunan çocuk, "Allah'ım, eğer sen rahibin yaptıklarını büyücünün yaptıklarından daha çok seviyorsan bu hayvanı öldür, insanlar yollarına gitsinler!" diyerek, eline aldığı bir taşı atarak canavarı öldürmüştü. İnsanlar da yollarına gidebilmişler. Çocuk daha sonra başından geçen bu olayı rahibe anlatmış. Rahip çocuğun kendisinden daha üstün bir insan olduğunu, bir gün imtihan edileceğini ve o sırada kendisini ele vermemesini tembih etmiş. Çocuk, körlük gibi bazı hastalıkları iyi etmeye başlamış. Kralın yakınlarından birisi kör olmuş, birtakım hediyeler vererek çocuktan kendisini iyi etmesini istemiş. Çocuk ona şifa verenin Allah olduğunu, O'na inanması halinde iyi olabileceğini söylemiş. Bunun üzerine Allah'a iman eden adam iyi olmuş. Kralın yanına gelen adamdaki değişikliği gören kral, kendisini kimin iyileştirdiğini sormuş. Adam, "Rabbim iyileştirdi." demiş. Kral, "Ben mi iyileştirdim?" diye sormuş. Adam da "Hayır, hem benim hem de senin rabbin olan Allah iyileştirdi" cevabını vermiş. Kral, adamın kendisinden başkasını yani Allah'ı rab edindiğini öğrenince ona işkence etmiş ve onu iyi eden çocuğun kim olduğunu öğrenmiş. Kral çocuğu çağırıp büyü ile insanları nasıl iyileştirdiğini sormuş. Çocuk da hastaları iyileştirenin kendisi değil, Allah olduğu söylemiş. Kral çocuğa işkence ederek, hastaları iyi etme ilminin kaynağının rahip olduğunu öğrenmiş. Rahipten dininden dönmesini istemiş. Dininden dönmeyen rahibi başından hızarla biçmiş. Sonra çocuk tarafından gözü iyileştirilen yakınına dininden dönmesini emretmiş, dönmeyince onu da hızarla biçmiş. Ardından, çocuğa dininden dönmesini emretmiş. Dininden dönmeyen çocuğun bir dağın tepesinden aşağıya atılmasını istemiş. Dağa çıktıklarında çocuk, "Allah'ım, beni kurtar." demiş. Dağ orada bulunanları sarsmış ve çocuk kurtulup kralın yanına gelmiş. Ona Allah'ın kendisini koruduğunu söylemiş. Bu kez kral adamlarına çocuğu denizin ortasına götürmelerini ve oraya at-

28 el-Mevdudî, VII/79; Yazır, VIII/5691; Mehmed Vehbi, *Hulâsât-ül-Beyân fi Tefsîr'l-Kur'an*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1979, XV/6402; Yıldırım, XIII/6692.

malarını söylemiş. Çocuk dua ederek kurtulurken kralın adamları boğulmuş. Çocuk tekrar kralın yanına gelerek Allah'ın kendisini koruduğunu söylemiş. Sonra krala kendisini nasıl öldürebileceğini açıklamış. Krala, "İnsanları bir yere topla, beni bir dala as, benim torbamdan bir ok çıkar, Çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla diyerek at, işte o zaman beni öldürebilirsin." demiş. Kral da söylenildiği gibi yapmış ve çocuğu öldürebilmiş. Orada toplanmış bulunan halk, "Çocuğun rabbine inandık." demiş. Halkın Allah'a iman etmesi üzerine kral hendekler kazdırıp içini ateşle doldurmuş ve müminleri bu ateşe attırmış.²⁹

Bir başka rivayete göre olay Necran'da geçmiştir. Necran'da insanlar bir davetçinin çağrısına uyarak Hıristiyan olmuşlardır. Yahudi olan Himyer kralı Zûnuvâs, Hıristiyan olan insanlar üzerine ordu göndererek Yahudiliğe dönmelerini, aksi takdirde ateşte yakılacaklarını söylemiştir. Zûnuvâs, dinlerinden dönmeyen bu insanları ateş dolu hendeklere attırıp yaktırmıştır. Bu sırada yakılan insanların sayısının yirmi bin ya da on iki bin olduğu söylenmiştir.³⁰

Rivayete göre İran Kısrası bir gün içkinin verdiği sarhoşluğun etkisiyle kız kardeşiyle ensest ilişki yaşamış, daha sonra da bu ilişkiyi devam ettirmiştir. Bu olaya ilişkin söylentiler halk arasında yayılmaya başlayınca Kısra, "Tanrı kız kardeşle evlenmeyi helâl etti." diye duyuru yapmıştır. Buna karşı çıkan kimseleri ise, ateş dolu hendeklere atarak öldürmeye başlamıştır.³¹

"Ashâb-ı Uhdûd" hakkında çeşitli rivayetler aktarılmıştır. Bu rivayetlerin ortak noktası, inkârcı, zalim bir topluluğun iman eden insanları imanlarından dönmedikleri için ateşlere attırıp yaktırmalarıdır.³²

Kur'an "Ashâb-ı Uhdûd" kıssasını tasvir ederken yapılan işkencenin şekli ve zalim inkârcıların ruh hali hakkında bilgi vermiştir:

İnkârcı ve sadist insanlar önce müminleri işkenceye tabi tutup imanlarından vazgeçirebilmek için kazdıkları uzun bir hendekte ateş yakmışlardır. Ateşin dehşetini göstermek için, onun alev alev yükselmesini sağlamışlar-

29 Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1980, XXX/85-86; er-Râzî, XI/109; el-Kurtubî, XIX/189-190; İbn Kesir, IV/526-527; en-Nesefî, 505; el-Beyzâvî, II/584-585; Muhammed İbn Muhammed İbn el-Muhtâr eş-Şankîlî, *Azvâ'u'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1995, VIII/481-482; Derveze, I/277; el-Mevdudî, VII/79; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, X/394-395

30 er-Râzî, XI/110; el-Beyzâvî, II/585; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, X/378; Derveze, I/277; el-Mevdudî, VII/80; Bilmen, VIII/4003; Ateş, X/396; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1993, VIII/221-222.

31 et-Taberî, XXX/84; el-Kurtubî, XIX/191; Ebû Muhammed Abdulhak İbn Ğâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, V/461; el-Beyzâvî, II/585; el-Mevdudî, VII/80.

32 Yazır, VIII/5691.

dır. Sonra da müminleri alev alev yanmakta olan ateşin içerisine atmışlardır. "Zâti'l-vekûd" ifadesi, ateşin büyüklüğünü, içindeki odun türünden yakacağı ve içine atılan insan bedenlerinin çokluğunu, alevlerinin yüksekliğini tasvir eder. Ateşin bu şekildeki tasviri, olayın dehşet ve şiddetini ortaya koymak içindir.³³

Yüce Allah ayrıca suçlu inkârcıların da tasvirini yapmıştır. Onlar, ateşe atılan müminlerin feryat ve çığlıklarını görüp işitmek için ve bundan haz duymak için kazdıkları ve içi ateşle dolu hendeğin çevresine / yakınına toplanıp oturmuşlardır.³⁴

"Onlar müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı." ifadesinde özellikleri verilenler, iki gurupta ele alınabilir. Bir gurup insan bizzat müminlere azap etme fiiliyle meşgul olmuştur. Diğer bir gurup ise, doğrudan azap etme fiiliyle uğraşmamışlar, ancak ateş dolu hendeklerde insanların yakılmasına seyirci kapılıp razı olmuşlardır. Ateş dolu hendeklerin yanında seyirci olarak oturan bazı müminlerin de bulunduğu, inkârcıların yaptıklarına karşı çıkmadıkları da söylenmiştir.³⁵

Başta yöneticiler ve ileri gelenler olmak üzere zalimler tahtlarına kurulup müminlerin feryatları içerisinde diri diri yanışlarını zevk içerisinde seyretmişlerdir. Müminleri adamları vasıtasıyla ateşler içerisine attırmışlar ve bu nefret uyandıran, çirkin / kötü, zalimce muameleyi gülerek, neşe içerisinde seyre dalmışlardır. İşledikleri insanlık dışı azap sırasında hazır bulunup onu gözlemek suretiyle derin bir haz duymuşlardır. Müminlere ne yaptıklarının bilincinde olarak, cayır cayır yanan ateş çukurunun etrafında oturup onlara yapılanları gözlemişlerdir. Ateşin bedenleri yaktığı azap sürecini zevk duyarak, adeta açlığını hissederek müşahede etmişlerdir. "Onlar müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı." ifadesi, inkârcıların müminlere karşı besledikleri kinlerini dindirme konusunda korkunç isteklerini ortaya koymaktadır.³⁶

33 en-Nesefî, 505; el-Beyzâvî, II/585; Ebussuûd Muhammed İbn Muhammed el-İmâdi, *İrşâdu'l-akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'ân'l-Kerîm*, Dâru İhyâ't-Turâs'l-Arabî, Beyrut, 1994, IX/136; el-Merâğî, X/379; Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fîkr, Beyrut, 1991, XXX/158; Yıldırım, XIII/6693; M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Halk*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006, I/171.

34 et-Taberî, XXX/87; er-Râzî, XI/111; el-Kurtubî, XIX/189; eş-Şevkânî, V/519; en-Nesefî, 505; el-Beyzâvî, II/585; el-Merâğî, X/379; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefsîr*, Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, VI/548; Seyyid Kutub, *Fî Zılâl'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1997, VI/3873; es-Sâbûnî, III/541; Yazır, VIII/5691; Yıldırım, XIII/6693.

35 Ebû Ali el-Fadl İbn el-Hasen İbn Fadl et-Tabresi, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîr'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütüb'l-İlmi, Beyrut, 1997, X/250.

36 er-Râzî, XI/111; el-Mâverdi, VI/342; el-Kurtubî, XIX/194; el-Kâstî, VII/295; el-Merâğî, X/379; eş-Şankîti, VIII/485; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzılı*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, III/848; Kutub, VI/3873; ez-Zuhaylî, XXX/158; Said Havva, *el-Esâs fî'l-Tefsîr*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990, XVI/124; es-Sâbûnî, III/541; el-Mevdudî, VII/79; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 1253-1254; Yazır, VIII/5692; Bilmen, VIII/4004; Yıldırım, XIII/6693; Duman, I/171; Toptaş, VIII/221.

"Onlar o ateş hendeğinin başında oturmuşlardı. Onlar müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı." ifadesinde, yanmakta olan insanları gözleriyle gören ancak kalplerinde en ufak bir acıma ve şefkat hissi uyanmayan "Ashâb-ı Uhdûd"a karşı şiddetli bir uyarı, kınama ve azarlama, suçlarının büyüklüğünü hatırlatma vardır. Onlara sanki şöyle denilmek istenmiştir: "Oturmuş, müminlere yapılan azaba bakıp duruyorsunuz da, en ufak bir acıma hissi, zerre kadar bir rahatsızlık duymuyorsunuz!"³⁷

İnkârcılar, kendi cinslerinden olan insanları ateşe atıp sonra da onları seyretmek için ateşin yanında bulunurlarken asla müteessir olmamışlar, en ufak bir rahatsızlık duymamışlardır. Bu durum onların temel özelliklerinden birini yani zorbalığı, kalplerindeki katliğin şiddetini, hiçbir acıma duygusu taşımadıklarını, vicdanî duyarlılıktan, şefkat ve merhametten yoksun olduklarını göstermektedir.³⁸

İnkârcıların asıl intikam almak istedikleri husus, müminlerin çok güçlü, çok üstün ve en güzel övgülere layık olan Allah'a iman etmeleri olmuştur. Müminlerin iman etmeleri inkârcılar için beğenilmeyen, hoşlanılmayan, ayıplanan, yadırganan, kızılacak, öfkelenilecek, intikam alınacak bir durum olarak görülmüştür. Onlar kendileri iman etmedikleri gibi, başkalarının iman etmelerini de nefretle karşılamışlardır. Hak dine olan düşmanlıkları, onları böylesine büyük bir zulmü işlemeye sevk etmiştir.³⁹

Kur'an "Ashâb-ı Uhdûd" kıssasını, Hz. Peygamberi ve sahâbileri dinlerini yaşama konusunda sabırlı ve dayanıklı olmaya yönlendirmek, teşvik etmek, maruz kaldıkları eziyetler konusunda teselli etmek, kalplerini pekiştirmek amacıyla anlatmıştır. "Ashâb-ı Uhdûd"un eziyetlerine katlanan müminler gibi, Hz. Peygambere iman eden müminlerin de kendilerine yapılan eziyetlere sabretmek suretiyle başarıya ulaşabilecekleri vurgulanmıştır. Mekkelilerin kültürlerinde "Ashâb-ı Uhdûd" kıssası hakkında bazı malumatların yer alabileceği kabul edilecek olursa, söz konusu kıssa hatırlatılarak Mekke müşrikler tehdit edilmiştir. Müslümanlara yaptıkları işkence ve eziyetlerin kendi aleyhlerine sonuçlanacağı, tövbe etmedikleri takdirde Ashâb-ı Uhdûd gibi perişan olacakları hatırlatılmıştır.⁴⁰

37 eş-Şankîti, VIII/485; Muhammed et-Tâhîr İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Suhûn li'n-Neşr ve't-Tenvîr, Tunus, 1990, XV/243.

38 er-Râzî, XI/111-112, el-Kurtubî, XIX/194; en-Nesefî, 505-506; el-Kâsîmî, VII/295; el-Merâğî, X/379; Hicâzî, III/848; ez-Zuhaylî, XXX/158-159; es-Sa'dî, s. 849; Derveze, I/277; Yazır, VIII/5692; Vehbî, XV/6403-6404; Bilmen, VIII/4004.

39 eş-Şevkânî, V/519-520; et-Tabresî, X/250; Alâuddîn Ali İbn Muhammed İbn İbrahim el-Hâzîn, *Lübâbu't-Te'vîl fî Maânî't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, 1995, VI/401-402; Ebû Muhammed el-Hüseyn İbn Mes'ûd el-Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, 1995, VI/401-402; el-Beyzâvî, II/585; Ebussuûd, IX/136; el-Kâsîmî, VII/295; İsmâil Halkî el-Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, Mektebetü Eser, İstanbul, 1389 h., X/389; el-Cezâîrî, VI/549; ez-Zuhaylî, XXX/159; Havva, XVI/124; Derveze, I/277; Esed, s. 1253; Yazır, VIII/5692; Bilmen, VIII/4004, Yıldırım, XIII/6693.

40 er-Râzî, XI/109-110; en-Nesefî, 505; el-Beyzâvî, II/584; es-Sâbûnî, III/541; Yazır, VIII/5691; Vehbî, XV/6402-6403.

Sonuç

Kur'an, şiddet uygulayıp bu şiddeti seyreden "Ashâb-ı Uhdûd"u hem bu dünyada hem de âhirette kötü bir sonun beklediğini açıklamıştır. Dün olduğu gibi bugün de insanlara şiddet uygulayan, uyguladığı şiddeti bütün dünyaya seyrettirenler, bilinçli bilinçsiz bu şiddetin seyrine kedilerini kaptıranlar, "Ashâb-ı Uhdûd" benzeri bir sonun kendilerini beklediğini düşünmelidirler.

Günümüzde insanların heyecan ve ilgiyle seyrederek tükettikleri iki temel malzeme vardır. Bunlardan birisi cinsellik (pornografi), diğeri ise şiddettir. İnsanlar, şiddeti de bir tür haz alarak tüketmektedirler. Bazıları intikam duygularıyla, bazıları "acınası zavallılar" düşüncesiyle, duyarsız ve kanıksar bir biçimde, şiddete maruz kalan insanları, ısrarlı ve sürekli olarak, bir tiryaki gibi şiddet bağımlısı olarak seyretmektedirler. "İyi ki, benim başıma gelmedi" diyerek, başkalarının ölümlerini, yaralanmalarını, parçalanmalarını, yanmalarını sinsice bir merak ve duyarsızlıkla ve ısrarla takip etmektedirler. Seyrettiriciler ise, seyircilerin olağan üstü ilgi ve ihtiyacına karşılık verebilmek için her geçen gün daha çok şiddet ve daha iyi görüntüler sağlamak için yarış etmektedirler. Bu arz ve talep ilişkisi, şiddeti seyretmenin ulaştığı boyutların açık bir ifadesi olmaktadır. Bütün bu gelişmelere "Ashâb-ı Uhdûd" kıssası açısından bakacak olursak, Kur'an'ın bu konuda Müslümanlara ahlâkî kurallar ve sınırlamalar getirdiğini söyleyebiliriz. "Ashâb-ı Uhdûd"un şiddeti seyretme tutumunu ahlâk dışı bulan Kur'an'ın, müminlerin tiryakisi olduğu şiddet seyretme eğilimlerine de bir sınırlama getirdiğini ifade edebiliriz.

"Ashâb-ı Uhdûd", Müslümanlara uyguladığı şiddeti seyrettiği için Kur'an'da kınanmış ve ilâhî azapla tehdit edilmiştir. Bugün Müslümanlar, ister Müslüman olsun ister olmasın, herkese uygulanan şiddeti seyretme bağımlısı haline gelmiştir. Şiddeti seyretme, dinleme ve okuma etkinlikleri haber alma ihtiyacının ötesine geçmiş durumdadır. Şiddet öylesine yoğun ve iştahla izlenmektedir ki, şiddet mağdurlarına duyulan acıma ve merhamet duyguları iyice törpülenmekte ve yapmacık hale gelmektedir. Şiddeti izleyenler de bilinçli bilinçsiz, şiddeti uygulayanlarla aynı düşünsel ve duygusal frekansa girmektedirler. Farkında olmadan onların yaptıklarının birer takipçisi haline gelmektedirler. "Ashâb-ı Uhdûd" kıssasından ders çıkarmak isteyen müminler, nereye doğru sürüklendiklerini iyi hesap etmek durumundadırlar. Önlerine sürülen her türlü şiddet görüntüsünü büyük bir iştahla tüketmenin ne manaya geldiğini iyi değerlendirmelidirler. Şiddet mağdurlarına gerçekten acıma duygularını kaybedip kaybetmediklerini kontrol etmelidirler. Görsel şiddeti büyük bir iştahla tüketmeye başladıkları halde, haber ve bilgi ihtiyacını gideriyorum diyerek kendilerini aldatmaktan vazgeçmelidirler.

Psikoloji ve sosyoloji, görsel şiddetin insan kişiliğinde, toplumların bilinçaltında meydana getirdiği yıkıcı etkileri ortaya koymaya çalışmıştır. Ama bu

bilim dalları görsel şiddetin zararlarından korunma yönünde ortaya değer ve normlar koymazlar. Kur'an ise, bir değerler kitabıdır. Kur'an, "Ashâb-ı Uhdûd" kıssası aracılığıyla, müminlere şiddeti izleme konusunda sınırlamalar getirir. Bu kıssa aracılığıyla Kur'an'dan çıkarılacak ilkelerin, müminlere görsel şiddetten korunma konusunda yol gösterebileceğini düşünüyoruz.

Kur'an, "Ashâb-ı Uhdûd"un kimler olduğu konusunu mücmel / özet olarak anlatmıştır. Belki de böylece, "Ashâb-ı Uhdûd" benzeri tutum sergileyenlerin tarihin her döneminde ortaya çıkabileceğine işaret etmiştir. Şiddeti uygulayan, izleyen ve izletenlerin her devirde bulunabileceğine dikkat çekmiştir. Nitekim müfessirler, tarihin belli dönemlerinden verdikleri örneklerle "Ashâb-ı Uhdûd"u zihinlere yakınlaştırmaya çalışmışlardır. "Ashâb-ı Uhdûd" kavramını çağımızda kitlesel şiddet üreten, bunları izleyip izletenler hakkında genişletmemiz yanlış olmaz. İslâmî literatürde şiddet izleyiciliği eylemini bundan böyle "**Ashâb-ı Uhdûd**" ifadesiyle kavramlaştırmayı öneriyoruz.

"Ashâb-ı Uhdûd"un şiddeti izleme, seyretme tutumunu yorumlayan müfessirler, onların en ufak bir acıma ve şefkat hissi duymadan, yaptıklarından en ufak bir rahatsızlık hissetmeden, müteessir olmadan şiddeti seyre dalan insanlar olarak tasvir etmişlerdir. Şiddeti seyredebilmeleri, kalplerindeki katılgın, şefkat ve merhametten, vicdanî duyarlılıktan yoksun oluşun bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Nitekim günümüzdeki araştırmacılar, şiddeti seyretme alışkanlığı edinen insanların, şiddete maruz kalan, acı çeken kimselerle empati kurabilme yeteneklerini kaybettiklerini açıklamışlardır. Şiddeti izlemeyi alışkanlık haline getirenlerin, başkalarına karşı sevgi, saygı, acıma ve merhamet duygusunu kaybetmeye başladıklarını, şiddetin insanlar üzerinde açtığı acılara karşı duyarsız hale geldiklerini ifade etmişlerdir.

"Ashâb-ı Uhdûd", yaptıkları işkenceyi görüp işitmek üzere izlemeye daldıklarında, bundan haz duymaya, zevk ve neşe içerisinde gülerek seyretmeye başlamışlardır. Bu insanların bir kısmı hem şiddeti uygulayan ve seyreden, bir kısmı da sadece seyrederek, olan bitene ses çıkarmayan kimselerdi. Birinci guruptakileri aktif şiddet yanlıları olarak niteleyecek olursak, ikinci guruptakiler pasif olarak şiddet eylemine katılmışlardır. Belki de bu ikinci guruptakiler kendilerinin şiddetle hiçbir ilgilerinin bulunmadığı düşüncesinin rahatlığıyla, sergilenen şiddet görüntülerinden otlanmışlardır. Ashında böyle davranarak kendilerini aldatmışlardır. Birinci guruptakiler yaptıklarının bilincindedirler. İkinci guruptakiler ise, kendilerini şiddetle ilgisi olmayan kimseler olarak görmek istemektedirler. Ama onlar da sahnelenen şiddet olayının birer parçası olmaktan kurtulamamışlardır. Bu kendi kendini aldatma hali en az öteki kadar, belki de ondan daha fazla tehlikelidir.